

ÉRTEKEZÉSEK.

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

ELSŐ KÖTET. 1867—1870.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI HIVATALA

PESTEN.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(Hoffmann és Molnár.)

1873.

3 13602

Pest, 1873. Az Athenaeum nyomdájából.

ÉRTEKEZÉSEK

a társadalmi tudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám. Az uzsora törvényekről. Szinováczy Györgytől. 1867. 17 l.	Ára 12 kr.
II. Szám. A magyar mezőgazdaság. Keleti Károlytól. 1867. 19 l.	12 kr.
III. Szám. A nemzet szellemi élete a párizsi kiállításon. Dr. Konek Sándortól 1867. 42 l.	30 kr.
IV. Szám. A magyar Korona országainak legújabb népesedeési moz- galmai. Dr. Konek Sándortól 1868. 52 l.	35 kr.
V. Szám. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. Kautz Gyulá- tól. 1868. 38 l.	25 kr.
VI. Szám. A statistika hivatalos és tudományos művelése. Keleti Károlytól. 1868. 41 l.	30 kr.
VII. Szám. A római jog s az újabbkori jogfejlődés, Pulszky Ágostontól. 1869. 27 l.	20 kr.
VIII. Szám. Gaius. Rentmeister Antaltól. 1869. 116. l.	70 kr.
IX. Szám. Záder György magyar akadémiai tag emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1869. 26 l.	25 kr.
X. Szám. A törvénykezés reformja. Ökröss Bálinttól. 1869. 18 l.	25 kr.
XI. Szám. A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbünte- tésről Poroszországban, Pauler Tivadartól 1870. 26 l.	25 kr.
XII. Szám. A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megala- kulása. Baintner Jánostól. 1870. 37 l.	25 kr.

AZ
UZRATÖRVÉNYEKRL.

SZINOVÁZ GYÖRGY

M. T. AKAD. L. TAGTÓL.

P E S T,

EGGENBERGER FERDINÁND MAGYAR AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL,

1867.

P E S T,
NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV MAGY. AKAD. NYOMDÁSNÁL,
1867.

É R T E K E Z É S
AZ UZSORATÖRVÉNYEKRŐL.
SZINOVÁ CZ GYÖRG Y

L. TAGTÓL.

(Olvastatott az 1867. jan. 21-diki ülésben).

A társadalmi téren nem egy hamar merült fel valami oly köz érdekeltséget tanusító rohammal, mint az uzSORATÖRVÉNYEK általánosán ohajtott megszüntetésének kérdése. Ezen kérdés mind törvénytudományi, mind főleg nemzetgazdászati tekintetben kiválólag fontos levén, korszerűnek tartottam az iránti nézeteimet jelen értekezésemben a tisztelt Tudományos Akadémia előtt fejteni ki; mert az Akadémiának rendeltetésénél fogva a fő célja levén a tudomány mívelése, terjesztése, midőn ebbeli működésében azt a létező színvonalon fölül emelni törekszik, világító szövémekként jár elöl a haladás ösvényén, s megvilágítja a tért különösen azok számára is, kiknek a főnebbi kérdés czélszerű eldöntése törvényhozóilag illetékes feladatul jutand.

Értekezésemet 3 részre osztám.

Az I. az uzSORATÖRVÉNYEK körüli tanulmányt foglalja magában, hogy megismerkedjünk azok keletkezésének indokaival, s tisztába jöjünk a fogalommal, mely egyedül alkalmas képesíteni bennünket arra, hogy a kérdés fölött, a tárggyal összefüggő mindannyi szempontokból, okszerűleg vélekedhessünk.

A II-ban általános kritikai vázlatot kívántam adni, hogy kellőleg értelmezhezzük a k a m a t természetét, s észlelhessük az azt megszorító törvények hatályát.

A III. a tárgyra vonatkozó törvényhozási eszmékkel foglalkozik.

I. RÉSZ.

S z e m l e.

A kamatlábat megszorító törvénynek nyomai a homályfödte ó korba vezetnek vissza. Már az ó testamentomban (Mózes II. 22. 25. III. 25. 26. s V. 23. 19.) találkozunk az uzorát szigoruan tiltó rendeletekkel. Az ó Rómában a XII. tábla törvényei kárhoztatták az uzorát, későbbi törvények szerint azonban a jogügyletekből származó kamatok, ha kereskedőket vagy gyárosokat illeltek, 8%-ra, ha előkelő személyeket illeltek, 4%-ra, más személyekre nézve pedig 6%-ra voltak megszabva. Egyéb viszonyokban a kamatokat többnyire a bíró, önbelátása szerint a helyi körülményekhez képest határozta meg, figyelemben tartván mindazáltal a törvényes kamatláb korlátait; és nevezetes, hogy a római törvények értelmében, jelesül f. 44. d. 22. 1. Const. 26. §. 1., az uzora nem esett f e n y í t ő eljárás alá, hanem a kamatlábat megszorító törvények áthágása csupán az ügylet érvénytelenségét vonta maga után, minélfogva a fölőslég ígért összeg nem követel-tethetett, a mennyiben pedig már lefizetett volt, megtérítendő volt.

A római jogból a kamatmegszorító rendeletek átszár-maztak egyéb, jelesül a német törvényhozásokba, és miután a középkor, vallásos irányánál fogva, az uzorás kamat tilal-mát szigorúbb sanctio alá vonta, és subjectiv erkölcsi képletek terére vitte, a hova azt a pénzviszonyok és a nemzetgazdá-szatróli higgadtabb eszmék nem követheték, az uzoratorvé-nyek a legtöbb újabbi államokban máig is fentartották magukat.

Franciaországban, mint a Code Napoleon 1905. s következő §-ai mutatják, törvényes és szerződés-beli kamat közt tételik különbség, az utóbbi azonban a tör-

vényszabta határokat át nem hághatja. A francia törvény a tárgy tisztább felfogását jelezvén, úgy látszik, útmutatóul szolgált a német törvényhozásoknak, jelesül a legújabb szász törvénykönyvnek, mely szinte külön s z e r z ő d é s i kamatlábnak ad helyt; a codificatio ezen legújabb műve azonban 684. §-ában a római jogra támaszkodik, a mennyiben a jogügyleteket, melyek a kamattilalmat sértik, érvényteleníti.

Ángolhonban az uszoratörvények nagyobbára megszüntetvék, miután minden egy évet meg nem haladó időtartamra szöllő váltók, és 10 font sterlinget meghaladó kölcsönök, minden kamatmegszorítástól mentesek.

Az észak-amerikai szövetségben csak némely államokban áll fen a törvényes kamatláb 10⁰/₀-ig, míg legtöbb nyugati állam törvényhozása a kamatláb megszorítását nem ismeri.

Osztrákhonban már 1787-ben II. József császár minden uszoratörvényt eltiltott, de azok később ismét visszaállítottak.

A legközelebb, jelesül múlt 1866-ik évi december 14-én kelt törvény által a kamatmegszorításra vonatkozó rendeletek az osztrák örökös tartományokra nézveüjből megszüntetettek ugyan, azonban ezen törvény, miután az uszoraról kellő fogalomhatározatot nem nyújt, másrészt pedig több rendbeli fenytendő uszoravétségi eseteket sorolván fel (§. 3), ezen utóbbi körülmény az uszoratörvényeknek nem annyira megszüntetésére, mint inkább azoknak továbbá is fentartására mutat; azon czélnak, mely a korlátlan érintkezések által egyedül elérhető pénzforgalom megszilárdítása tekintetéből, az uszoratilalom megszüntetése által elérettetni szándokoltatik, alig fog kielégítőleg megfelelni.

Hazánk törvényhozására vonatkozólag az 1622. 46. t. czikkből ítélve úgy látszik, hogy Magyarországon a kamatvétel általában el volt tiltva, mely nézetet az 1647. 144. t. cz. is támogat, a mennyiben megengedi, hogy a hitelezők adósaiktól ezentúl „deinceps“ 6⁰/₀ kamatot követelhessenek. De az élet parancsoló szükségletei erősebbek valának, mint a törvény tiltó szavai. A hitelezők nem elégedvén meg 6⁰/₀ kamattal, a törvények kijátszására törekedtek, minek ellenében az uszoratilalmak fokenként szigorubbak lettek. Így az 1715. 51. t. cz. a 6⁰/₀-on felüli kamatnak elvesztését állapítja meg, az 1723.

120. az uzsorásokat nem csak a kamattöbblet, hanem a tőke elvesztésével is bünteti, az 1802-iki 21. t. cz. pedig ezeken fölül még pénz, sőt fogsági büntetést is szab a törvényszegőkre.

Ezen fokonként növekedő szigorúsággal előlépő tilalmi intézkedésekkel kétségkívül ellentétben áll a „lucrum cessans“ eszméje, melyet korábbi törvényeink elfogadnak (dec. 773.), a nélkül azonban, hogy határait körvonaloznák.

Az ezen törvények által hirdetett eszme magában hordja azon újabbszerű fogalmak magvát, melyeket a tényleges uzsoratörvényekkel szemben felmerülni tapasztalunk.

Miután a váltótörvények azon védfalon, melyet a főnebbi törvények az úgynevezett „usuraria pravitas“ és „avaritia“ ellen emeltek, nagy rést törtek, a törvényhozási praxis mindinkább eltávolozék a régi ethikai elvek által kijelölt térről, sejtven, hogy azt a korszellem behatásai ellenében, a törvények elégtelensége mellett, megtartania nem lehet.

Az újabb osztrák törvényhozás az 1852-iki május 27-iki fenytő törvény alkotásánál (Bevezet. VI. cikk) az uzsorát a vétségék körébe vonván, a korábbi repressiv törvények szigorúságát még inkább tetézte, de ezzel élénkítette a kamatláb felszabadítása felé irányuló köz ohajtást is.

A közvélemény eme szózatára a kormány 1856-ban indítva érzé magát az uzsoratörvények megszüntetése kérdésében a törvényszékek és egyéb szakavatatos testületek véleményét felhívni; minek folytán a testületek oly öszhangzásban nyilatkoztak az uzsoraörvények megszüntetése mellett, mely a kormányt meggyőzheté, hogy ama törvények elavult fogalmakon alapúlnak, és a mai jognézetek világánál az emberek érzelmeiben és felfogásaikban gyökeret nem verhetnek.

Az Ausztriában is érvényes közönséges német kereskedelmi törvény szerint (992. cz.) kereskedési ügyleteknél 6%-nál magasabb kamatok csak annyiban köttethetnek ki, a mennyiben azt az illető ország külön törvényei megengedik.

Midőn a főnebbi rövid szemléből látjuk, hogy az uzsora fogalma a setét ó korban eredvén, azon ezredévi szellemirány, mely a magasabb kamatok lekötését kárhoztatja, a legújabb törvényhozási művekre is kiterjeszkedik ezen feltűnő történelmi tényt méltán tűzhetjük ki némi tanulmányozás tárgyául,

és kérdezhetjük : miből magyarázható, hogy míg a tisztultabb jognézetek, a kereskedelem érdekei a kamatláb megszorítását rendszerint helytelenítik, az ebbeli repressiv intézkedések a törvényekben kisebb nagyobb szigorral máig is fennmaradtak ?

A polgári törvények hozatalára a tisztán jogtani nézeten kívül az erkölestannak is (Ethika) mindig nagy befolyása volt. Nem csak az ó világi, hanem az újabbkori törvénykönyvekben is számos rendeletekkel találkozunk, melyek nem a szoros jog elveiből származnak, hanem a köz erkölcsiség érzelmében, feneklenek. — Messze vezetne e helyen részletes fejtegetésekre terjeszkedni, elég állításunk igazolására a gyámságról, gondnokságról, öröködéstről, szerződésekről, házasságról s a t. szólló törvényekre utalnunk.

Igy van az uzoratórvényekkel is. Az önző kapzsóság, a szükkeblü pénzsomj, és éhletlenség minden népeknél megvetés tárgyai valának. A pénzsegélyre szoruló szegény családjával szemközt a szívtelen uzorás, a telhetlen kamathúzó képe indignatióval tölti el az érző ember keblét, és ezen kárhóztató érzés, mely honi törvényeinkben (1715. 15. „plurimi salutis et charitatis immemores, usurariae pravittatis et avarittiae dediti“) éles kifejezést is nyert, fő kútforrásul tekintendő oly törvényeknek, melyeknek rendeltetése volt a polgárokat az uzorások károsításaitól megóvni („ad avertendam quorumvis damnificationem“ 1802. 21. t. cz.)

Azonban a tapasztalás hosszú sora tanúsítja, hogy a kamatkorlátozó törvények erkölesi célzatukat, a törvényhozások szándoka szerint, nem csak el nem érték, sőt ellenkezőleg nehezítették azon pénzkeresők sorsát, kik csak személyi hitelt igényelvén, minthogy biztosítékot nem nyújthattak, a magasabb kamatláb eltöltása miatt pénzkölesönökhöz épen nem juthattak.

Az erkölesi motívumok tehát épen ellenkezőjét eredményezték annak, a miért törvénybe igtattattak, és azt, ki rögtöni pénzkölesönre szorúlt, a sújtó feltételektől meg nem óvták.

Napjainkban azonban helytelennek tartatik oly törvény, melynek végrehajtása nem eszközölhető, mely az államélet céljaival, a pénzviszonyok kényszerűségével ellentétben

áll; és minden haladó törvényhozástól méltán elvárható, hogy érzelmi felfogásait az okszerűség követelményeinek alárendelje.

II. RÉSZ.

Kritikai vázlat.

Tekintsünk végig a világ bölcselkedő nagy jogtudósainak iratain, és tapasztalni fogjuk, mikép azon felfogásban mindnyájan egyetértenek, hogy a pénzkölesön használásáért kiköthető kárpótlási díjnak vagyis kamatnak törvény általi korlátozása az egyezmény szabadságával, s az önelhatározás jogelveivel egyenes ellentétben áll.

A régibb tekintélyek közül a jogtudományban korszakot alkotó Hugo Grotius szól ezen igazság mellett, ki (*de jure belli et pacis lib. II. cap. XII. 21. 22.*) elősorolván azon ezímeteket, melyeknél fogva magasabb kamatok szoktak kikötetni, így nyilatkozik: „*Leges vero humanae, quae concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniae aut rei alterius, ut apud Hollandos jam pridem concessum est aliis quidem octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro usu annali exigere, siquidem vere stant intra compensationem eius quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure.*“

Ezen tan, melyet pár század befolyása szentesített, vizsgálját találja az újabbkori tudósoknál. Így Rottek (*Lehrbuch des Vernunftrechtes I. §. §. 45. 47.*) alaposan jegyzi meg, hogy a természetjog szerint minden ár igazságos, melyre nézve a szerződő felek valódi akarat-nyilvánítás mellett meg-egyeznek.

E nézet ama jogaxiomára „*volenti non fit iniuria*“ vezet vissza, és azon törvényes elvvel találkozik, melynél fogva prout se quis obligat, ita iustitiam recipiat, mert senki sem kényszeríthetik nyomasztó kölcsönadási feltételeket elfogadni, ha azonban azokat valaki elfogadja, bizton következtethető, hogy az előny, melyet a kölcsönből merít, túlhaladja azon kárt, melyet a magasabb kamatláb által szenved. A kérdés tehát jogi szempontból tisztában áll.

De nem csak a jogtan, hanem a nemzetgazdászati elvei is kárhoztatják a kamatláb megszorítását. A pénzforgalom ugyanis a nemzetgazdászati körébe tartozik, melynek természeti törvényén az államok pozitív kamattilalmai hajótörést szenvednek, mint a tapasztalás tanúsítja, mely szerint a kormányok minden időben vádakkal, vizsgálatokkal, büntetésekkel üldözték az uzsorát, de mindig hasztalanul, mert a viláfgorgalomban a kínálás és keresés, a szükséglet és kielégítési eszközök saját megdönthetetlen törvényeik szerint iparkodnak egyensúlyba helyezkedni, és a hatalmas, ellenállhatlan fluctuatio elsodorja a rövidlátó törvényhozások által ellene megkísérlett gátokat, s mert azon megmérhetlen esereviszonyban, melylyel a világ kereskedelme az emberiséget összefűzi, leghatalmasb tényező az önérdék, de egyszersmind legbiztosabb regulatora a nagy viláfgorgalomnak, melynek holmi szűkkörű prohibíciók által útját állni akarni hiú kísérlet volna.

Ma már, midőn az állami gazdaszati tudománya a fejlődés magas fokán áll, e tan szövévénékénél tanulmányozzák az uzsorakérdést, a nemzetgazdászati tana pedig az uzsorakérdésről fellebbenti az érzelő ethika ködfátyolát, melybe azt a Canonisták takarni jónak láták.

A kérdés megoldásának kulcsa a „kamat“ értelmezésében rejlik. A kamati azon egyenérték (aequivalens), melyet valaki bizonyos mennyiségű fungibilis dolgok használatáért, vagy ezen használatnak mástóli elvonásáért pótlásul fizetni köteles.

E szempontból véve tehát azon érdek, mely valamely pénztőke használatával összefügg, vagy mely a tőke nélkülözése miatt kérdés alatt áll, {egyenes arányban áll a kamati magasságával.

Ezen érdekot, melynél fogva a pénzkölcsönadókat a pozitív törvényesnél magasabb kamatiokat szoktak kikötni, és melyben az 1715-ik év törvényhozói nem láttak egyebet mint „avaritiát“, a mai buvárló nemzetgazdászok alkotó elemeire bontják fel, és úgy találják, hogy abban nem csak a tőkeélvezet átruházásáért járó kárpótlás, hanem egyéb jogezimek is rejlenek, minők: biztosítási díj a kölcsönadó

érhető veszteségért, a tőkével elérhetendett nagyobb nyereség pótlása s a t.

Ezen észleléseket a tapasztalás bőven igazolja. Tudjuk ugyanis, hogy az úgynevezett uzsora nyomásának legnagyobb mérvben ki van téve az, ki a vett kölcsönért sem elegendő személyi, sem vagyoni biztosítékot nyújtani nem képes. Ekkor a veszély az, mit a kölcsönadó magának a magasabb kamatokkal fizettet.

Azért az újabb tudomány nem ismer uzsorát, hanem nyerskamatot, és ennek ellenében tiszta kamatot.

A pénzhasználatának ára a kamatban találván kifejezését, valamint valamely ingatlan vagyon használatának ára a haszonbér által képviseltetik, — azon összeg, mely az adós által fizetett kamatból a biztosítási, kár- és veszélypótlási díjak levonása után fenmarad, az átruházott tőkehaszonvételek tiszta ára vagyis tiszta kamat.

Napjainkban, midőn ezerféle vállalatok bő alkalmat nyújtanak a tőkétet hasznothajtólag befektethetni, általában véve a természetes önérdék a kamatjövedelmek kiegyenlítése felé vezet. A szerint a mint a vállalatok és tőkék magasabb vagy alantibb jövedelmet ígérnek, növekszik vagy alábbszáll az egyszerű kölcsönök utáni kamatok iránti igény is.

A tőketulajdonosoknak természetes tendenciája pénzüket lehetőleg előnyös gyümölcsöztetésre fektetni. E gyümölcsözés mértéke azon concurrentia nagyságával áll arányban, melylyel a tőkék elhelyezésre felajánltanak. Azért míg a vállalkozók kölcsöntőkék alkalmazása által üzletükben a kölcsönkamaton fölül tiszta nyereségre számolhatnak, addig a kölcsöntőkék folyton fognak kerestetni, mi által a kamatláb is oly fokon emelkedik, melyen végre a tiszta nyereséget egyensúlyozhatja.

A tőkék keresése és kínálása közti fluctuatióból ered tehát a kamat viszonylagos magassága. A tiszta kamat természetes magassága pedig akkor éretik el, midőn a tőkehaszonvétel keresése annak kínálásával tőkéletesen fedeztetik.

A mondottakból kitünik, hogy a jogos önérdék legtermészetesebb és legbiztosabb regulatora a kamatlábnak.

Azért, ha azon természetes hullámozásban, melylyel az

érdekek egymást kielégíteni törekszenek, egy heterogen elem vegyül, minő a tilalmazó törvény, mely amaz érdekküzdelem szabadságát korlátozza, ezzel is azon érdek sértetik leginkább, melynek megóvása célba vétetett.

Nem annyira a tőkepénzes szenved az uzoratorvények alatt, mint inkább a tőkepénzkereső; mert kétségtelen az, hogy addig, míg az uzoratorvények Damokles kardja a tőkepénzesek feje fölött lebeg, ezek pénzüket 6%-on fölül gyümölcsöztetni akarván, nem fogják magánkölesönökre fordítani, mi által már a pénzkeresők és kínálók közt az előbbieket hátrányára aránytalanság idéztetik elő.

Ha pedig a tőkepénzesek mind amellett kedvet találnak magán kölesönökre, bizonyos az, hogy az uzoratorvények kijátszására törekednek, mi a kölesönkeresőre nézve annál szigorubb, mert a kölesönadó rendszerint a veszélyt is számításba hozza, melynek az uzoratorvények áthágása tekintetéből a bíróságok irányában ki van téve.

A tőkepénzesek megfélemlítésének káros hatása abban is nyilvánul, hogy iparosok, kereskedők, gyárosok, kik üzleteik emelése végett pénzre szorúlván, 6%-nál magasabb kamatot is készek volnának megadni, magán kölesönpénzeket oly nehezen találnak.

Végre, ha tekintetbe vétetik a váltóintézet, a köz tapasztalás mutatja, hogy a mellett a fenálló uzoratorvényeknek a legtörvényszerűbb formák közti kijátszása nem csak lehetséges, de sőt a váltóintézetnek mintegy kiváltsága, mely alatt azonban leginkább a föld népe szenved, mely, ha a köz pénzintézetekből szükségletén nem segíthet, épen a váltóüzerek csekély száma miatt is, a legsúlyosabb feltételeket elfogadni, és álügyletekbe bocsátkozni kényszerül.

A mondottakból tehát látjuk, hogy az uzoratorvények nem csak a jogtudomány, hanem a nemzetgazdaság szempontjából sem védelmezhetők.

III. RÉSZ.

Törvényhozási eszmék.

I.

Az államéletnek egészséges elvek szerinti kifejlődését mi sem gátolja inkább, mint azon disharmonia, mely a haladó

eszmék követelményei, és az elavúlt törvények rendeletei közt támad. A fogalmak, melyekből némely régiebb törvényeink erednek, a szellemi miveltség mai fokán többnyire a túlhaladt álláspontokhoz tartoznak, és minél inkább távoznak a haladó kor elutasíthatlan igényei, a más viszonyok között, és más szempontokból hozott pozitív törvényektől, annál mélyebben sülyed az utóbbiak hatása és tekintélye. De másrészt a tudomány által érlelt legtisztább fogalmak sem vergődhetnek életrevaló érvényre, ha az állam törvénye által nem támogattnak; sőt a mit a fejlődő tudomány a jogosság és észszerűség postulatumaként felállít, azt az elmaradozott pozitív törvény a törvénszegés vagy kijátszás gyanújával bélyegzi, mely elmentéses irányzatok közt a polgári élet intézvényeinek szerves kifejllesztése fölötté nehéz.

Azonban tagadhatlan, hogy oly társadalom, melyben a tudomány szövétneke hasztalan világít, és azt a törvényhozás nyomban nem követi, nem képes polgárosító missióját betölteni.

Vessünk egy tekintetet hazai uzoratórvényeink, jelesen az 1715. 51. t. cz. indokaira: „quandoquidem plurimi salutis et charitatis immemores, usurariae pravitatis et avaritiae dediti super pecuniis suis mutuo erogatis nomine interesse vel lucri cessantis, aut titulo discretionis de similibus suis elocatis capitalibus admissio sex per Centum interesse non contentantur, sed sibi 8, 10, et plures etiam pro Cento florenos nomine interesse aut etiam cuiuscunque discretionis titulo obligari et exsolvi procurent“ — és megleendünk győződve, hogy a vallás nimbusában a törvénybe ígatott kétes értékű erkölcsen nem foglal magában oly elvet, mely a pénzforgalom szabályozása, a helyesen felfogott magánjogok megőrzése tekintetéből, a mai kor törvényhozásainak irányul szolgálhatna.

De azon másik vezéreszme is, melyből uzoratórvényeink kiindulnak, minélfogva t. i. a polgárok károsodása megelőzteni szándokoltatik (ad avertendam quorumvis damnificationem) oda mutat, hogy azon törvények hozatala korában a jog és gazdászattan fejlődési fokozata messze alább állott ezen tudományok mai színvonalánál; mert miután senki úgynevezett uzorás kamatoklekötésére nem kényszeríthetik, oly kötelezvények pedig, melyek „vi, metu, dolo“ vagy

„fraude“ eszközöltetnek ki, „ipso jure“ semmisek, nem lehet szó jogi értelemben vett károsodásról, ha magasabb kamatok a kölcsönvevő szabad beleegyezésével kötöttek ki; hisz „volenti non fit iniuria“, és az, ki pénzzavarban létezvén magát magasabb kamatok fizetésére elhatározza, a kölcsönüzletből, mely által viszonyain rögtön segíthet, kétségkívül oly előnyt húz, mely a magasabb kamatláb okozta látszólagos kárt túlsúlyozza, miután fel sem tehető, hogy valaki fizetési kötelezettségeket abszolút kárára akarna elvállalni.

Megengedjük egyébiránt, hogy a magyar uzSORATÖRVÉNYEK alkotóit atyai jóakarattal vezérelte, legalább üdvös megfélemlítés által reméltek a pénzkeresők érdekein segíthetni, de százéves tapasztalás által constatált tény az, hogy a törvényhozók, gyámkodó gondoskodásuk daczára, céljukat egyik irányban sem érték el. Sem a kölcsönadók pénzszomjának nem szabtak határt, sem a pénzkeresőket nem óvták meg a károsodástól, sőt ellenkezőleg az uzSORATÖRVÉNYEK nem ritkán kíméletlen, minden esetre zaklató kezelése, midőn a magánüzereket a kölcsönzési ügyletektől visszariasztván, állampapirokkal, és egyéb vállalatokra utasítá, nem annyira ezeket, mint inkább a pénzkeresőket, főleg azon iparosokat sújtá, kik nem bírván elég reálhitellel, miután a takarékpénztárakhoz, és egyéb pénzüintézetekhez nem folyamodhattak, pénzsegélyt maguknak vagy épen nem, vagy csak úgy szerezhettek, hogy a kölcsönadónak az uzSORATILALMAK irányábani k o c z k á z a t a fejében is kamatokkal áldozni kénytelenültek.

UzSORATÖRVÉNYEINK hatálytalanságát leginkább tanúsítja azon tény is, hogy azokat törvényhozóink időnként szigorúbb sanctiókkal láták szükségesnek körülzánczolni, és mig ekkép a kérdéses törvények önmagukat itélték el, a jelen kornak marad fen azokat a jogtörténelem tárházának átadni.

De nem csak Magyarországon, hanem más államokban is többnyire sikerteleneknek mutatkoztak az uzSORATÖRVÉNYEK, sőt célzatukkal másutt is ellenkező hatást idéztek elő, mert a forgalmi élettel, a közgazdászat szükségleteivel ellentétbe jutottak, és végrehajthatók nem valának, miért is, mint főnebb már érintetett, több nyugati állam a kamattilalmat vagy egészen, vagy bizonyos határig, eltörlé, mert a jelen korban már

elismert elv az, hogy ellenkezőleg a régi törvényekkel, melyek a pénzforgalom kamatszarlásokban mutatkozó kinövéseinek azon forgalom korlátozásával akarták elejét venni, a baj gyógyszerét ép a pénzforgalom, a kölcsönügylet teljes szabadságában kell keresni. E mellett a magánosok versenyzése, pénzüintézetek, népbankok felállítása kaput nyit a pénzkeresőknek, és a kamatlábat egyen s ú ly b a hozza, mely mérlegelési mozgalom biztosabban óvja meg őket a túlterhelés ellen, mint az inkább rendőri, mint jogállamhoz illő előző tilalmi intézkedések.

Itt is a s z a b a d s á g az, mely a társadalmi bajokat gyökeresen orvosolja, mely nem tűr szellemet, akaratot lebilincselő gyámkodást, hanem fölemeli az egyént, felvilágosodott okszerű törvények paizsa alatt, az akaratnyilvánítás önállóságára.

E szempontból indulva úgy lehetünk meggyőződve, hogy jövő codificáló törvényhozásunk időszerűnek fogja találni a Corpus Juris régiségtárában megőrzött uzsoratórvényeket az élet szinpadáról örökre eltörölni, és a p é n z k ö l c s ö n ügyet a jogtan és nemzetgazdaszat magaslatán álló törvény által szabályozni.

II.

Midőn az uzsoratórvények megszüntetését javalló nézetnek, a főnebbiek nyomán, pártolói vagyunk, mind a mellett fen akarjuk tartani a törvényes 6% kamatlábat. Ezt parancsolják az állami, közigazsági tekintetek, nem is ismerünk művelt államot, melyben törvényes kamatláb megállapítva nem volna. De ugyanazon állami és közigazsági tekintetek, melyek a 6% törvényes kamatláb megtartását parancsolják, fenállanak a 6%-it túlhaladható szerződési kamatláb irányában is, miért is azon kérdés merül fel: mily viszonylatban áll a közigazság érdeke a kamatkikötés (stipulatio) szabadságához, és mikép lehet azon ellentétesnek látszó két érdeket kiegyenlíteni?

A választ a következőkben kísértjük meg, körvonalozván néhány igénytelen eszméinket a hozandó törvény körül.

a) Azon jogelvnek, miszerint tulajdonával mindenki szabadon rendelkezhetik, abból a lehető hasznot húzhatja,

világos corollariuma az, hogy a tőkepénzes is ebbeli vagyónának gyümölcsöztetése iránti szabadságában nem korlátozható; azért a kölcsönügylet minden gyámkodó megszorítás alól felmentendő, és a kamatkikötés szabadsága elvileg elismerendő volna. Tekintve azonban az alsóbb néosztály tapasztalatlanságát, az új törvényhezi átmenet állapotát, és a kölcsönös érdekek megóvásának szükségét, a következő szabályok lennének megállapítandók:

A 6^o/_o-nál magasabb kamat csak írásbeli nyilatkozattal stipulálható.

Minden kötelezvény vagy egyéb okmány, melynél fogva 6^o/_o-nál magasabb kamat fizetése köttetik le, a 6^o/_o-it meghaladó kamattöbbletre nézve csak úgy bír érvénnyel, ha a magát lekötöző olvasni irni tudván, nevét sajátkezűleg írja alá két tanú jelenlétében, kik az aláírás valódiságán kívül azt is bizonyítandják, hogy a kötelezvény az adós előtt felolvastatott.

Efféle kötelező okmánynak mindenkor legfőlebb $\frac{1}{2}$ évi felmondásra kell kiállítva lenni, vagy ha nem, az adósnak törvény szerint szabadságában álljon, $\frac{1}{2}$ évi felmondás mellett teljesítendő fizetés által a terhes kamattól megszabadulni.

Oly kötelezvényekben, melyek fizetésére a hitelezőnek ingó vagy ingatlan biztosíték nyújtatik, 6^o/_o-nál magasabb kamat le nem köttethetik, és azon 6^o/_o-nál magasabb kamatról szőlő kötvényekre is, melyek később ingó záloggal fedeztetnek, vagy telekkönyvileg bekebeleztetnek, vagy előjegyeztetnek, a zálogadás vagy telekkönyvi bevezetés napjától 6^o/_o-nál magasabb kamat nem követeltethetik.

Az utóbbi rendszabály abban találja igazolását, hogy miután, mint a tapasztalás mutatja, a kölcsönadók törvényesnél magasabb kamatokat többnyire pénzkezelés címe alatt követelnek, ezen ürügy, biztosító záloglekötés mellett elesik, az ország közhitelének tekintete pedig parancsolja, hogy a betáblázott adósságokkal terhelt fekvőségek veszélyes rázkódtatásoknak ki ne tétessenek, mely veszély kétségkívül beállana, ha a hitelezők magasabb kamatra vágyódva, ezt adósaiktól, felmondás fenyegetése mellett kisajtolhatni, s így azokra nyomást gyakorolni szabadságot nyernének.

A hitelező, ki csak biztosítékának feláldozása mellett tehetne szert a törvényesnél magasabb kamatokra, vonakodni fog adósát a kölcsön elvonása által veszélyes zavarba ejteni.

b) Tudjuk mily fontos momentum jogrendszerünkben a j o g g y a k o r l á s. — A jogok kellő időbeni használat által fentartatnak. Így például a tulajdonjog megerősítéséhez, régi törvényeink szerint, feltételül kívántatik az usuroboratio. Valamely követelésnek kellő időbeni érvényesítése megszakítja az elévülést. A váltónak lejáratkori bemutatása fentartja a kamatkövetelhetési jogot, sat. Ezen joggyakorlás, vagy nevezzük j o g s z o r g a l o m momentumát az új törvénybe is ohajtanók bevezetni következő indokokból és módon:

Főnebb már fejtegettük, hogy a tőke kamataiban sokféle érdekek fedezete foglaltatik. Azok részint veszélypótlást, biztosítási díjt, nyereségvesztést sat. képviselhetnek, a tiszta vagyis törvényes 6^o/_o kamatláb csupán a tőkehasználat árát képviselvén; azt tartjuk tehát, hogy a főnebbi érdekek, melyekből a magasabb kamatkikötés keletkezik, nem állandó viszonyokban feneklenek, hanem csak mulandó körülményektől függnék. Ha ezen érdekek, mint feltenni kell, valódiak, s nem színlettek, akkor mind a hitelező, mind az adós iparkodni fognak, hogy a kamatfizetés pontosan teljesítsék, a hitelező azért, hogy a kölcsönzött pénz nélkülözése okozta veszteségeit mielőbb pótolja, az adós pedig, mint a ki a magasabb kamatu kölcsönnel viszonyain tetemesen segíthetett, azért, hogy a tőke további élvezetét magának lehetőleg biztosítsa. A pontos kamatfizetés minden esetre az ügylet szilárdságára, benső valóságára mutat.

E tekintetből a törvény is megkívánhatja, hogy az, ki a törvényesnél magasabb kamatlábat kiköt, vagy lekötötelez, a kamatok szabatos beszedése, illetőleg fizetése által megóvja azon érdeket, mely azoknak alapjául szolgál, jelesül pedig a hitelezőnek ez iránybani jogszorgalmától (diligentia) feltételezheti a törvény abbeli í t é l e t é t is.

Úgy hisszük, hogy az osztrák polg. törvénykönyv is (1480. §.) hasonló indokból indult ki, midőn a 3 éven át nem követelt kamatokat elévülteknek nyilvánította.

Ezeknél fogva tehát úgy vélekedünk, hogy a 6%-it meghaladó szerződési kamatok csak annyiban ítéltessek meg, a mennyiben bizonyos meghatározott időtartamra, például 1 évre, hátralékban vannak. Azon kamatok ellenben, melyek egy év elforgása alatt törvényesen nem követeltetnek, csak 6%-ira reducálva legyenek megítélendők, valamint a több mint egy évről hátramaradt kamatok is.

Ha azonban a hitelező a kamathátralékot egy éven túli időre fölhövekedni nem engedi, az ez iránt az utolsó kamatfizetéstől egy év elforgása alatt beperelt adós elmarasztaltatván, a kamatokat, habár azok netáni végrehajtás miatt csak egy év, vagy hosszabb idő után behajthatók, a szerződésbeli mérték szerint köteles fizetni.

c) A késedelmi vagy csőd alatti kamatok legfőlebb csak 6%-ira szorítkozhatnak, miután a közhitel érdeke, és a méltányosság egyformán követelik, hogy a bukott adós, illetőleg tömege, a csődper folyama, vagyis azon idő alatt, melyben a magasabb kamat mellett kölcsönvett tőkéből eredeti szándoka szerint hasznot nem húzhat, a törvényeseknél magasabb kamatok által ne terheltessek.

d) Ezek mellett azonban a formasierüleg kiállított kötelező okmány tartalma ellen, — hamisítás vagy egyéb csálás esetén kívül — semmiféle kifogásnak, minő az okatlan *exceptio non numeratae pecuniae*, mely által a kiállító képtelenül feljogosíttatnék önmagát meghazudtolni, és a hitelezőre okmányilag ruházott jogait utólag megcsorbítani, semmi szín alatt hely nem adathatik; végre

e) E törvény csak kihirdetésétől számítandó például 1 év múlva lépjen életbe, hogy az illetők pénzvizonyaikat rendezhessék, és netáni kölcsönintézetek is felállíttathassanak.

Efféle törvény az átmeneti korszakot megóvná veszélyes rázkódtatásoktól a pénzvizonyokban, mert a terhelt ingatlan birtokot érintetlenül hagyván, a kamatláb szabadságát csak a fedezetlen kötelezvényekre szorítná.

Fő érdeme azonban kétségkívül abban fogna állani, hogy a pénzkölcsön ügyét az uzoratórvények tarthatlan bilincseiből kiszabadítná.